

טקסט להשקת הספר של עינת מוגלד 19.9.24

ד"ר מיכל בת אור

חיפוי מעבר דרך-זמן

חויית הקריאה של ספרך, עינת, הייתה לי כחויית הליכה בשבילים לא מסומנים, כזו הדורשת הקשבה שאינה נשענת על מפות, מצפן, או כל מתודה חיצונית אחרת. חויית הקריאה הזכירה לי שוטטות, פלאנריזם. בעז נוימן במסתו על כתיבתו של ולטר בינימין שעסק במשוטט של המאה ה-19 (מתוך הספר "זמן מעבר" 2016 בהוצאת בוקימן) מתאר כך "המשוטט, ... יתהלך ללא מדריך, ללא יעד, ללא כוונה" נראה כי הוא נענה לציווי "לך לך". וזו גם הייתה התחושה שלי שגם את עינת נענית לציווי "לכי לך".

נחזור לבעז נוימן שכותב:

"בשעה שמשוטטים יכול כל רחוב, ולו הצדדי והנטוש ביותר, להיפך לקסום ואפוף מסתורין... המשוטט חושף את הלא-מודע של העיר. זאת ועוד: באמצעות המבט המשוחרר, הלא מחויב, רואה המשוטט יופי בכל דבר, גם בדברים המכוערים ביותר שעיר יכולה להציע. .. מבטו של המשוטט הוא אסתטי בעיקרו, ... ממבטו של המשוטט נראה הסבל האנושי כחלק מהפיוטיות של הקיום". בעז נוימן קושר גם את השוטטות עם הפסיכואנליזה. "בשוטטות אפשר לזהות מקבילה גופנית למהלך האנליזה של הנפש. עפ"י פרויד המטופלים הם כמו משוטטים בנפש של עצמם. כך למשל, באסוציאציות

חופשיות, השוטטות ברחוב היא מעין walking cure המקביל לריפוי הנפשי – פעולה

ארכאולוגית בעיקרה של שיבה אל עבר שנשכח והודחק ונמצא במקומות הנסתרים והאפלים ביותר שאליהם אפשר להגיע רק במקרה". (מתוך הפרק המשוטט הזר שנהפך לפליט מסוכן, עמודים 20,21,32,34). סוף ציטוט.

השוטטות בספר השירים מתקיימת בשני רבדים טקסטואליים הנשזרים זה בזה, השפה הוורבלית והויזואלית. כל כפולה מהווה מצרף שונה וייחודי בין מילים ואיורים. מכפולה אחת לאחרת, יחסי דמות ורקע משתנים, יחסי מתח והתרה, תחימה ויציאה מהשוליים, צפיפות מסיבית ורווחים, כפולות שבהן הרישום מצטרף לטקסט, וכפולות שבהן הרישום הוא כמופע עצמאי. חוויית הקריאה המרובדת-מילים ואיורים, מזמינה לגלות בזמן הווה את תוואי המרחב, הנקשר לקואורדינטות גופניות-נפשיות הנעות בין קטבים: קפאון ותנועה, גבוה נמוך, שלם ופצוע, קיים ונעדר, וגם בין המוצפן והמתגלה.

לכן, אם לשוטט אנחנו מוזמנים, חשבתי להתחיל את המסה הזו בשיר שנמצא באמצע הספר

בנקודת התחלה:

אללא ירחמו אבא

אני זוכרת אותך נח במרפסת,

ספר בחיקך, ננוח.

מתי נטשה השמחה?

איך

הגעת

אל אדוות האספלט?

השיר מתאר את זכרון האב נח במרפסת, במעין מרחב ביניים שבין הבית והחוץ, אוחז בחיקו ספר, שאפשר לראותו כשער להפליג בדימיון. השיר מסתיים בשתי שאלות- האחת על נקודת מפנה שבה נטשה השמחה, והשנייה, שואלת איך הגעת לנקודת הסוף, לנפילה. מהנינוחות, מהאחיזה הבטוחה שבין שמים וארץ, אל הנטישה ואל הנפילה. הפער שבין שתי הנקודות הללו, גדול מדי מכדי להכיל, ואולי לכן כך היה לי נדמה שהשיר מסמן את נקודת היציאה למסע במדיום האמנותי. מריון מילנר (Milner, 1937), שהייתה פסיכואנליטיקאית הקרובה מאוד לוויניקוט ולחשיבתו, טבעה את המונח "פעילות משיבה" Answering activity המתייחסת לקיום דיאלוג עם הלא מודע, שנובע מפתיחות הנפש אליו. הפעילות הזו מתרחשת באופן פרדוקסלי, בין משהו שהוא בו זמני אני, ובו זמני לא אני. חשבתי שיצירת הספר היא אותה פעילות משיבה.

נחזור יחד אחורנית בספר, אל השיר הראשון, **זינוק**, המתאר שוטטות במרחב ובזמן, אך גם נושא בתוכו קפיצה טרנספורמטיבית.

"אני לא יכולה לרוץ

מהר יותר מעצמי.

איני בשביל המסמן, לא הלכתי לאבוד.

אני בחורש ים-תיכוני, בפרא.

מהדקת רגליים לאדמה.

אני האדמה,

והרוח מכסה ולוחשת.”

כאמור, זוהי אינה הליכה לינארית, שבה קו מחבר בין נקודת המוצא והיעד, כי אם הליכה נפשית, שבה ההולכת הופכת לאדמה, אדמת פרא, הנמצאת בהקשבה לרוח “מכסה ולוחשת”. מריון מילנר, טוענת כי במצבי צבירה משתנים אלו, שבהם מתמזג העצמי עם האחר, נוצר פוטנציאל ליצירתיות חדשה. השיר מתאר חוויה אוקיאנית, ולכן גם מזמין אותנו לחוויה כזו של נזילות במצב הצבירה, בדומה לגוש החימר המשנה את צורתו מתוך התנועה וההתמסרות לתנועה. {פרוייד השתמש במושג אוקיאני כדי לתאר חוויה ראשונית של תינוק שאינו חש בהפרדה מסביבתו}.

מהלך טרנספורמטיבי זה, שדורש לצאת מהשבילים המסומנים, הידועים, מוביל לחוויה חדשה. אליבא דה ביון (Bion, 1965) מתואר כאן מפגש עם ה-O. ביון מבחין בין תחום הידיעה ה-K (שמטרתו הרחבת הידע) לבין תחום ה-O שהינו תהליך חווייתי של בשלות אישית, של הפיכת האדם למי שהוא. תהליך הפיכת העצמי לעצמי אותנטי כולל קפיצה אל הלא ידוע, ופעמים רבות גם כרוך בחוויה של מצוקה נפשית (מתוך האמנות כמיכל לידיעה- Waddel, 2013).

אקריא קטע מהשיר פאטה מורגנה:

”אני הולכת במסלול

המפה לא פונה לאף כיוון

המצפן קלוקל

מה את כבר מבינה, אני ממלמלת”

גם בשיר זה, מתקיים מפגש עם חוויית אי ידיעה תוך כדי הליכה. השיר מעמת בין הניגודים, בדומה לחוויית פאטה מורגנה, שמתעתעת בצופה. כך למשל, הפסגה שנקשרת בתרבות שלנו להישג ולמוטיבציה לכבוש אותה, טומנת בחובה בשיר דווקא נפילה תלולה. כך למשל, ההבטחה ל”זהב בשפע. שפע בזהב” מתחלפת ברגליים ה”כושלות בחול מנצנץ”. החול המאט את ההליכה, הופך בהמשך לארעיות וחלופיות חוויית הזמן, ובמילים של השיר:

ל"חול צונח בחול

צונח, ולא יתהפך"

כעת נעבור לרגע לשפה הויזואלית. חוויית פאטה מורגנה, או תעתוע, משתקפת גם ברישומים בספר. למרות הבחירה של עינת במדיום צורני ציורי מדוייק ונשלט (מרבית הרישומים נרשמו בעזרת עטים), הרי שבתוכם מופיעים דימויים קטועים, צפים במרחב, מתמוססים, חסרי קרקע, ממוקמים בהזרה (כמו ציפורים מתחת לפני הקרקע) מתמשכים מעבר לשולי הדף. למרות חדות הקווים, הרישומים מותירים את הצופה מול המשך לא ידוע, בתוך תעלומה ותעתוע. ושוב, גם כאן, מעבר לחוויית אי הידיעה, הרישומים מתקשרים גם מרחבים אחרים, לעיתים גופניים תחושתיים, ולעיתים גם קוליים.

בשיר "כחול" אפשר לחוות זאת:

כחול

יש לציור הזה מוזיקה

שומעים בכתמים

צופים במחול המכחול

עד אין טנדו בד-צבע

ודבקו והיו לאחד.

נשענת על קו נצב

קנדינסקי קורץ-

ניגודים הם הרמוניה. הכל רוטט, חי.

קו הניצב, המופיע בשירים רבים תוך גילום של תנועה מלמעלה למטה, אולי רוטט גם הוא, כמיתר המנגן כשעוברת בו הרוח.

באופן עצוב, אנחנו קרבים לשנה מאז ה 7 באוקטובר, כשאנו עדיין בתוך מלחמה שבה אזרחים וחיילים רבים חווים מלחמה שרישומיה יותירו צלקות, בגוף בנפש, במשפחה ובחברה כולה. יצירתה של עינת, מזמינה לנוע בין הניגודים שבין הביתי והאלביתי (פרוייד), בין השגרה ובין חזיתות של מלחמה. ניגודים המוכרים כלכך להלום הקרב, ולסביבתו הקרובה, כמו גם לאזרחים החיים באיזורי אלימות פוליטית מתמשכת. כך למשל, החיבור שבין הקומקום שקופץ ובין חוויית היות תחת אש. למשל בין יצירת האב- היוצר אלבום "מלחמה- 1973" שבו כרוכים צילומים של מוות, ובין יצירת הילדה, פסל חימר-אדמה, הצר את עצמו, והמהווה לאביה טריגר של מראות מלחמה. אין מוגנות בתיאורים הללו המתרחשים בין כתלי הבית. הילדה העדה להתרחשויות אלו במרחב הביתי, טווה בחדרה תחבוסות, פעולה המטרימה תיקון וריפוי.

היבט נוסף למסע הוא נשיאת משא כאבו של האב. בשיר "ויהי" מתוארים כוכבים על שמלתה של הבת, מרפררים לשרלה ושמלת השבת, שנשאה את שקו של הזקן בערב יום השבת:

"ויהי ערב, ערב-ערב. ויהי אותו ירח.

שמי פחם כרויים בעיניך.

כוכבים בשמלתי.

אני מביטה מעלה

אל האור העדין, הכסוף.

אבא עטוף

כמו מתנה בזהקת.

במי יבחר, את מי ינשק הירח?"

נשיאת המשא חוזרת שוב, בשיר הבא:

עקבות נדפו כעלעלים

העידו על הסודיות שבה התנהלו

חיי

בצל הצמרת הגדולה של משאך.

אבי,

ומטה משם-

משאך,

נפשי”

משאו ומשקלו של הסוד, מטשטש עקבות מחד, ומאיך מעורר כמיהה עמוקה וחזקה למצוא ולהימצא מחדש. גם הסוד, כמו העצמי, מתגלגל לתוכן או דימוי “על גבי גלוייה”, הממוענת לקורא/ת, ומבקשת גילוי והחזקה משותפת, של מה שכבד מאוד עבור הנפש לבדה. אפשר לראות את ספר השירים שלך עינת כפעולה המתנגדת לבידוד ולהשתקה הכרוכים בנשיאת הסוד בחברה, בכך שאת מעניקה לקהילה (בעיקר לקהילה פצועה כמו שלנו) את האפשרות וההזמנה לשתף, לגלות, לחשוף ולהחזיק ביחד פצע אישי, שהוא גם כל-כך חברתי וקולקטיבי, ובמיוחד בימים הללו. בנוסף, שיריך מנכיחים את אותם בני משפחה, ילדים וילדות, נערים ונערות, שהפכו לעדים של פציעת אבות.

בשיר הפותח את הפרק “עשן” המבט עובר לסביבתו של הכוכב הקורס לתוך עצמו “מה חשים הכוכבים, כשכוכב אחד לבד, מפעיל נהל סופר נובה?” אולי את התשובה לכך אפשר למצוא בשירים העוקבים, המתארים רסיסים ושברים, כמו כנף קרועה על האספלט, עיניים נעצמות באירוע הקבורה. העשן כמסך מטשטש ראייה וכך גם השברים ורסיסי הזכרון, מתקשרים הן לחוויית הגדילה בצל סוד, כפי שמצאה ד”ר טל סלע במחקרה, וגם לתופעה חברתית שלצערי, אנחנו פוגשים אותה גם היום, שמתוך המפגש עם המלחמה, יש תופעות רבות המצונזרות בצורות שונות מהתודעה של החברה, ואולי כך גם נוצרים עוד רסיסי זכרון משוטטים בחברה כולה.

הספר מסתיים בשיר אפילוג כשאחריו גם איור נוסף ללא מילים.

אני המתבוננת

בילדים הרצים בפארק

ברוח זו של

סתיו

היד המקשיבה

הרושמת.

מילות השיר משרטטות קווי ריצה של ילדים בפארק. במרחב משחקי, המותאם לילדים, בתחילת שנה בסתיו. אפשר לדמיין את קווי הריצה נמתחים במרחב בעל גבולות. חוצים זה את זה, חודפים זה אחר זה. המבט המתבונן, המקשיב והרושם של האמנית, הוא זה שהופך את הרגע הפשוט שבפארק ליצירה עם משמעות. תקופת הילדות מתוארת הפעם במרחב מוגן של משחקים מחד, וזמן של ליריות נפשית, של התבוננות, הקשבה ורישום.

הרישום המלווה שיר זה מוסיף כאמור רובד נוסף, המתבוננת, נראית כדמות נשית עירומה שידיה הופכות לגזעי עץ בעלי בסיס רחב, שערה מתבדר ברוח. זהו רגע טרנספורמטיבי והאיור לוכד את רגע הביניים של גם אשה וגם דימוי עצי השולח שורשים לאדמה, ואולי גם היוצר מבנה ארכיטקטוני, המתעד רגע בתוך המהלך. הקו האנכי הדמיוני שב, אך הפעם כמסמן השתרשות, חיבור והשתנות.

היכולת להיות בין העולמות, ולברוא כמו שהילדה בראה מחימר פסל הצר את עצמו, וכעת בהווה במילים ורישומים, בעלי איכות משוטטת וחופשייה, היא היא היכולת שניצלה מהתופת. בעצם ההוצאה לאור של הספר, את מביאה ביצירה עדות קרובה ואמיצה, היוצאת מהפרטיקולרי אל החברתי, ויש לך גם מסר חשוב לכולנו אודות החיים, השבירות שלהם, קדושתם, והדרך הארוכה בהחלמה שהיא גם דרך של חלימה משותפת. דימינתי שברישום האחרון החותם את הספר שבו שתי נשים קרובות עצומות עיניים, מופיע סימול לקשר וחיבור וגם לחלימה, ואולי אלו שני היבטים שמתארים את תמצית ההחלמה.

רשימה ביבליוגרפית

מילנר, מ. (1956). פסיכואנליזה ואמנות. בתוך מ. מילנר (2006). *טירופו הכבוש של האדם השפוי: ארבעים וארבע שנים של מחקר פסיכואנליטי*. (עמ' 172-197). תולעת ספרי נוימן, ב. (2016). המשוטט הזר שנהפך לפליט מסוכן. מתוך ב. נוימן, *זמן מעבר: בעז נוימן-שבעה חיבורים בעקבות אמנות* (עמ' 17-36). בוקימן

פרוייד, ז. (1919). האלביתי: מבחר כתבים, ח. תל אביב: רסלינג. (2012).

Bion, W. R. (1965). *Transformations*. London: Heinemann Medical Books.

Milner, M. (1937). *An Experiment in Leisure*. London: Virago, 1986.

Sela, T., & Bat Or, M. (2022). "You Have Your Eyesight and You Do Not See:" manifested in the artistic and verbal Representations of sight and blindness as in the shadow of a secret. *Arts in Psychotherapy, 80*, of adults who grew up expressions
DOI: 10.1016/j.aip.2022.101941. 101941.

of experiences of Sela, T., & Bat Or, M. (2023). Cutting and pasting in adults' descriptions
International Journal of Art Therapy: Inscape. secrets in childhood
<https://doi.org/10.1080/17454832.2023.2234457>

Waddell, M. (2013). Meaning and form: The containing function of art. In H.B. Levine, & L.J. Brown (Eds.), *Growth and turbulence in the container/contained: Bion's continuing legacy* (pp. 287-297). London & New York: Routledge: Taylor & Francis Group.